

Integráció és migrációs egészségügy Magyarországon
Modul 5:

Baráth Árpád : *Magyarországra bevándorlók mentális
egészségvédelme és pszichoszociális gondozása*

IV. A migráció emberjogi vonatkozásai és korlátai

Baráth Árpád
Pécs, 2009

Tartalom

---

1. Az emberi jogokról (dióhéjban)
2. A migráció korlátozásának eredete
3. A migráció politikai ellenőrzése és annak emberjogi kérdései
4. A szociális munka helye és szerepe a bevándorlók emberjogi védelmében
5. Megbeszélés (esettanulmány)
6. Ajánlott irodalom

1. Az emberi jogokról (dióhéjban)

Mérföldkövek az emberi jogok védelmének eszmetörténetében

- Hammurabi (i.e. 1792-1750) kőbe vésett törvénykezése többek között az árvákról, özvegyekről és betegekről
- Mózes (i.e. 1280-1160) *Tízparancsolata*
- I. István királyunk (997-1038) *Intelmei* a honfoglaló magyarok békés együttélésére más népekkel a Kárpát-medencében
- 1215: *Magna Charta Liberatum* Angliában
- 1525: *Fekete erdő 12 Törvénye* Bajorországban
- 1776: *Függetlenségi Nyilatkozat* Amerikai Egyesült Államokban
- 1789: *Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata* Franciaországban
- 1864: *Első Genfi Egyezmény* az emberi jogvédelemről
- 1948: ENSZ *Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*
- 1951: ENSZ *Genfi Egyezmény a Menekültek Jogairól*

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata (Párizs, 1789): Első két alaptétel

---

- *„I. Minden ember szabadnak és jogokban egyenlőnek születik és marad, a társadalmi különbségek csakis a közösség szempontjából való hasznosságokon alapulnak.*
- *II. Minden politikai társulás célja az ember természetes és elévülhetetlen jogainak megőrzése. E jogok: a szabadság, a tulajdon, a biztonság s az elnyomással való ellenállás”*

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a mozgásszabadságról (ENSZ, 1948)

- 13. cikk
  1. Az államon belül minden személynek joga van szabadon mozogni és lakóhelyét szabadon megválasztani.
  2. Minden személynek joga van minden országot, ideértve saját hazáját is, elhagyni, valamint saját hazájába visszatérni.

- 14. cikk
  1. Minden személynek joga van az üldözés elől más országban menedéket keresni és a más ország nyújtotta menedéket élvezni.
  2. Erre a jogra nem lehet hivatkozni közönséges bűncselekmény miatti kellőképpen megalapozott üldözés, sem pedig az Egyesült Nemzetek céljaival és elveivel ellentétes tevékenység esetében.

Az emberi jogok védelme Magyarország jogtörténetében

- Magyarországon a *Kiegyezés* (1867) után lendül fel az emberi jogok védelme.
  - 1878-ban a Büntető törvénykönyv módosításával bevezették a személyes szabadság és sérthetetlenség elvét.
  - 1895-ben törvény született a vallásszabadságról, 1914-ben pedig a sajtószabadságról.
  - A II. világháború után az 1946. évi I. törvény, a Köztársasági Törvény foglalkozik az emberi jogok védelmével.
  - Az 1949-ben elfogadott szovjet típusú alkotmány általánosítva tartalmazta a legfontosabb szabadságjogokat.
- A mai Magyar Köztársaság Alkotmányában összesen 24 paragrafus található az emberi jogi védelemre vonatkozóan.
- Ezek tartalmilag a következő négy csoportba osztályozhatók:
  - *Kollektív szabadságjogok*
  - *Személyi szabadságjogok*
  - *Gazdasági, szociális és kulturális jogok*
  - *Polgári részvételi jogok*

2. A migráció korlátozásának eredete

A „természetes” határok eredete

- Jóllehet az emberi jogok valahány eddigi kiáltványa maradéktalanul kiállt az emberek mozgásszabadsága mellett, ha azonban mindezen kiáltványokat szó szerint vennénk, a humán migrációk „ideál-szabadságát” *utópiájának* nevezhetnénk.
- Még az őstársadalmakban is léteztek a törzsek és nemzetiségek között élesen meghúzott határok, amelyeket a nem oda tartozók, tehát „idegenek”, aligha léphettek át engedély nélkül, avagy engedély nélkül csakis úgy, hogy erőszakkal betörték a kiszemelt területre (szociobiológiai örökség).

A politikai „országhatárok” eredete

- A népvándorlások évezredes történelmében számos olyan jogi szabály és dokumentum jött létre, amelyekkel az egykori uralkodók és a mindenkori hatóságok e népmozgásokat ellenőrizték és irányították úgy, hogy azok hasznukra váljanak.
- Mondhatnánk úgy is, hogy a népvándorlások hatósági irányítása a történelemben soha nem volt, és ma sem az altruizmus kérdése, hanem egy társadalom, illetve uralkodó réteg (politikai elit) rövidebb vagy hosszabb távú *önérdeke*, amit röviden népesedés-, illetve társadalompolitikának nevezhetnénk.

A nemzetközi migráció globalizált ellenőrzése

- A 90-es években a fejlettebb országok saját bevándorlás-politikájának kidolgozása során arra a következtetésre jutottak, hogy csakis több országot átfogó irányítással képesek ellenőrizni a számukra gazdaságilag „hasznos” emberi erőforrásokat betelepülni.
- Első lépésben un. „korai figyelmeztető rendszereket” építettek ki. A 20-ik századvégen a nemzetközi mozgás ellenőrzése már globális méreteket öltött. Ma már alig található a világon olyan ország, amely válogatás nélkül enged be embereket.

3. A migráció politikai ellenőrzése és annak emberjogi kérdései

---

A „Schengen Egyezmény” története

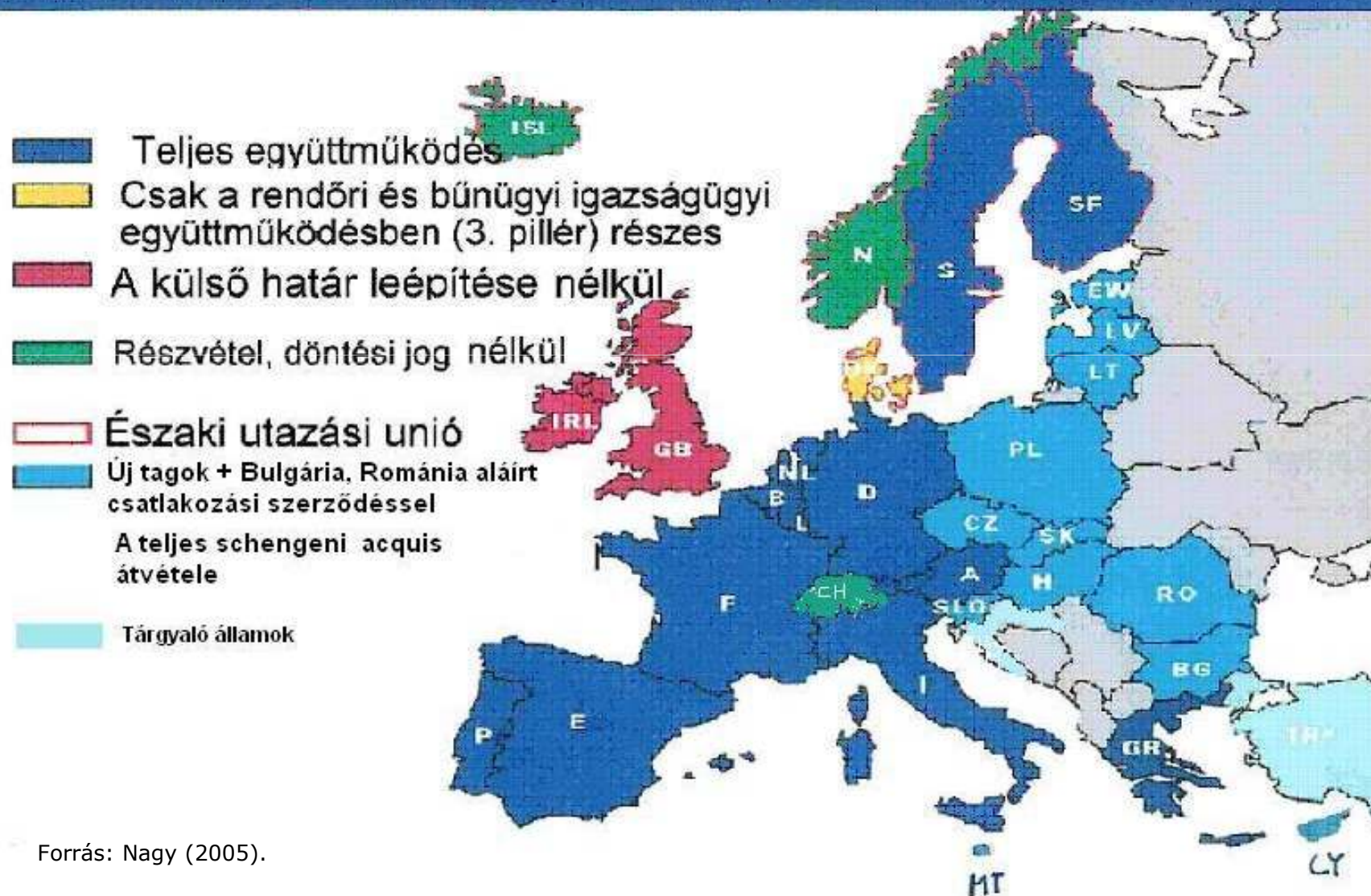
- A *Schengen Egyezmény* története 1984-ben kezdődött, amikor a *Saarbrücken*-ben Franciaország és Németország megegyezett, hogy közös határukon megszüntetik a közösségi polgárok ellenőrzését.
- Később csatlakoztak hozzájuk a Benelux államok, amelyekkel együtt 1985-ben aláírják a Schengen Egyezményt a belső határokon történő határőri ellenőrzések fokozatos megszüntetéséről.
- A végrehajtási egyezmény 1993-ban lépett hatályba; az aláíró államok közül Olaszországban 1997 októbere óta, Ausztriában 1997-től; az újonnan hét csatlakozott országban hatályba léptetése 2008. január 1-től érvényes.

A schengeni egyezmény emlékműve Schengenben, a folyóparton, csupán méterekre onnan, ahol a *Princesse Marie-Astrid* hajó horgonyzott (az Egyezmény aláírásának helyszíne)

Schengen

Az együttműködés fokozatai és résztvevői

Forrás: Nagy (2005).

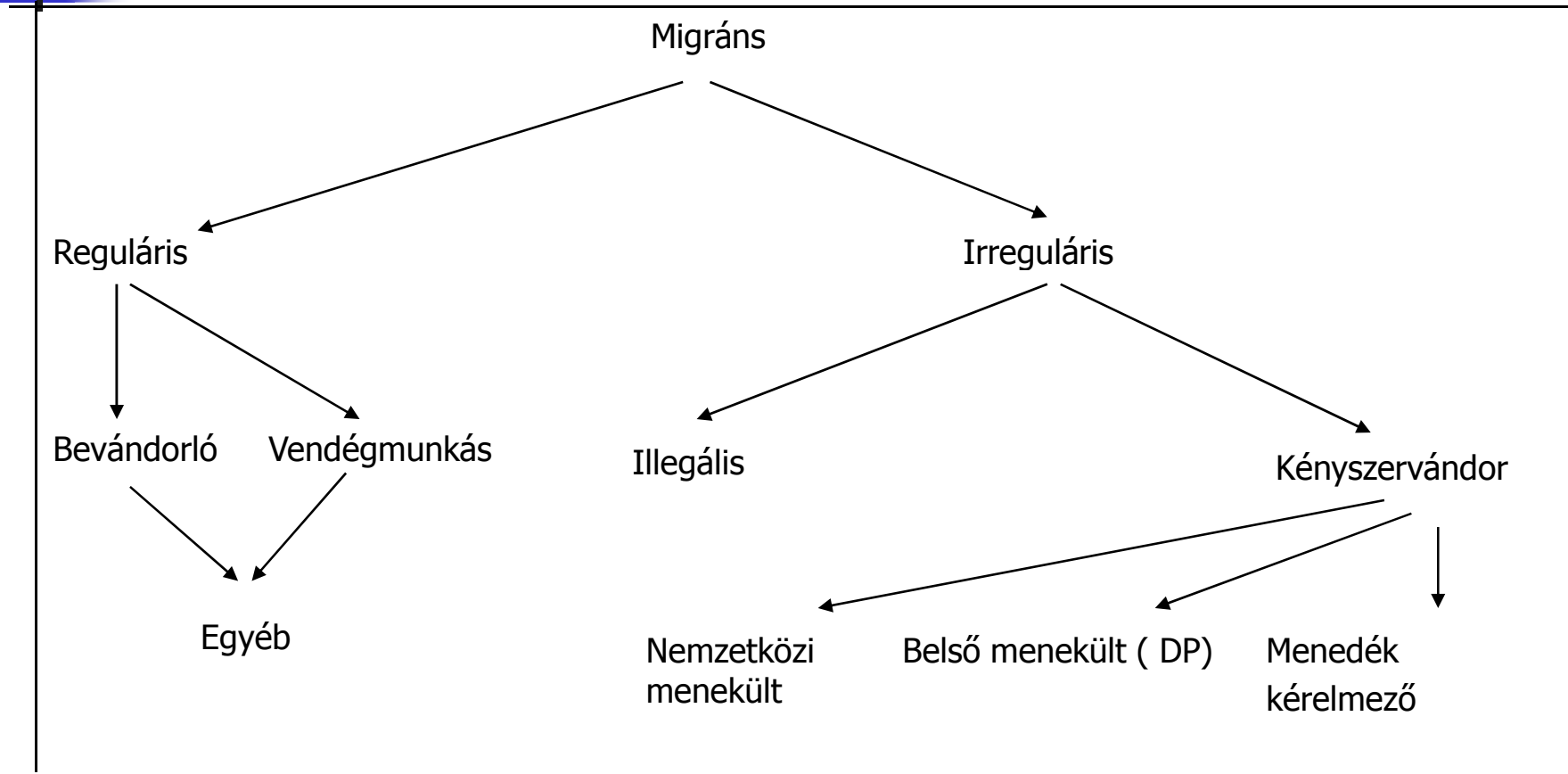

„Schengen-határok”: kérdések, dilemmák emberjogi vetületben

- Az EU-15 tagállamok önérdekű piacgazdasági érdekeltségének előtérbe helyezés?
- Európa Trianon (1919) utáni politikai térképének fenntartása vagy annak megszüntetése?
- Olcsó munka-erőforrásokhoz való könnyebb hozzáférés megteremtése legális úton a fejlettebb országok számára Közép-kelet Európa országaiban?
- „Harmadik” országokból származó migránsok mozgásszabadságának szigorított „szűrése”?
- A „trianoni” határokon túl élő etnikai és nemzetiségi kisebbségek kérdésének mellőzése (megoldatlan kisebbségi kérdés Európában?)

A „harmadik országokból” származó migránsok osztályozása a mai nemzetközi jogalkotásban (IOM, 2004)

Az „útlevél” eredete

- A szabad mozgás „útlevéellel” való korlátozása már az ókori birodalmakban is létezett, csak az okmány formája és tartalma mindig is változott. Az útlevél „*passport*” néven kerül be a nemzetközi szótárba (a latin „*porte*” => kapu szóból származtatva), ami a középkorban írásos engedélyt jelentett egy várkapun való átmenéshez.

Az „útlevelé” eredete (folyt.)

- A héber Biblia elsőként említ valamely „útleveléhez” hasonló úti okmányt a Perzsa Birodalom idején (kb. 450 i.e.), amikor Netemiah, I. Artaxerxes perzsa király egyik írástudó szolgálója azt a parancsot kapja urától, hogy utazzon Júdeába. Netemiah, a király egy kérelmi levelét vitte magával a „folyón túli hatóságoknak” címezve, hogy engedélyezzenek neki biztonságos belépést és utazást országukban.
- A középkori iszlám kalifátusok idején hasonló úti okmányra volt szüksége szert tenni minden utazónak, „*bara'a*” („utazók levele”), ami lényegében egy elismervény volt arról, hogy az illető tisztességesen befizette a neki járó adóját.

Az „útlevel” eredete (folyt.)

- A 19. század utolsó évtizedeiben, az első világháborúig, a nemzetközi utazásokhoz Európában nem kellett útlevel, és a határátkeléseknek sem volt különösebb akadálya. Ennek egyik oka volt a vasúti közlekedés bevezetése, amellyel az utazók tömegei hirtelen megnövekedtek, a vasútvonalak országhatárokat szeltek át, a vonatok viszonylag gyorsak voltak (a gyalogos és lovas közlekedéshez képest), így ellehetetlenült az utasok szigorú ellenőrzése. Csak az Ottomán és az Orosz Birodalomban maradt fenn a „belföldi útlevel” követelménye is.

Az „útlevél” eredete (folyt.)

- Az első világháború alatt az európai államok ismételten bevezetik az úti okmányok kiadását és ellenőrzését egyrészt nemzetbiztonsági okokból kifolyólag (kémelhárítás), másrészt a képzett munkaerő kivándorlásának megakadályozása érdekében.
- Ez a határellenőrzés napjainkig fennmaradt azzal, hogy a 80-as évek elején a Nemzetközi Civil Légiközlekedés Szervezet (International Civil Aviation Organization --ICAO) kezdeményezi az útlevelek nemzetközi szabványosítását

Az „útlevel” funkciója és fajtái a nemzetközi migráció globális ellenőrzésében

- Formális meghatározásban, az *útlevel* egy olyan úti okmány, amelyet az állam állít ki polgárai részére, külföldi utazás céljából. Egy útlevel birtokosa, kiadásának, avagy visszavonásának jogtulajdonosa egyedül és kizárólagosan az illető állam, illetve nemzetközi szervezetek esetében, maga a szervezet, mint felhatalmazó jogi alany.

1. Turista útlevel
2. Hivatalos (szolgálati) útlevel
3. Diplomáciai útlevel
4. Sürgősségi (időleges) útlevel
5. Csoport útlevel
6. Családi útlevel
7. Szabad határátlépő (laissez-passer)
8. Ideiglenes állampolgári útlevel
9. Belföldi útlevel
10. Hamisított (fantom) útlevel

A „vízum” fogalma és funkciója

- Formális meghatározásban, a *vízum* vagy egy ország területéről való kilépési jogosítvány, vagy egy más ország területére való belépésre jogosít fel, vagy ott tartózkodásra, kiutazásra, átutazásra, munkavállalásra, vagy egyéb emberi jogok érvényesítését szolgáló engedély.
- Maga a „vízum” (visa) szó eredete a latin *charta visa* római jogi kifejezés jelentésére vezethető vissza (=> „írott dokumentum, melyet látni kell”). Mai értelmezésben lehet külön úti okmány, vagy a kérelmező útlevelébe beütött pecsét.

Vízumok főbb típusai a nemzetközi migráció mai politikai irányításában

■ Tranzit vízum	■ Tiszteleti (VIP) vízum
■ Turista vízum	■ Újságírói vízum
■ Üzleti vízum	■ Háztartási (családegyesítő) vízum
■ Időleges munkavállalási vízum	■ Bevándorlási vízum
■ Érkezési (helyszíni belépési) vízum	■ Nyugdíjas vízum
■ Családi vízum	■ „Birodalmi” vízum
■ Diák (tanulói, hallgatói) vízum	■ Elektronikus (ETA, ESTA) vízum
■ Határ-menti (kistérségi) vízum	■ Személyazonosító vízum (ID card)
■ Diplomata vízum	■ Tartózkodási vízum (zöld/ kék kártya)

A vízumkérelmezések elutasításának leggyakoribb okai

- hamis adatokat vagy félreértelmezéseket tartalmazó kérelem
- a kérelmező büntetett előéletű, illetve büntető eljárás alatt van
- a vízum kiadási biztonsági kockázatnak van megítélve
- a kérelmező nem tudja bizonyítani, hogy szoros kapcsolatai lennének az adott célország bármely állampolgárával (rokonsági, üzleti, szakmai stb.)

A vízumkérelmezések elutasításának leggyakoribb okai

- tartós letelepedést vagy munkavállalást igényel anélkül, hogy erre jogosult/megfelelő kérelmet nyújtana be
- az utazásnak nincs egyértelműen megfogalmazott célja
- a kérelmező nem tudja bizonyítani tartózkodásának anyagi fedezetét
- a kérelmezőnek nincs egyértelműen megfogalmazott útiterve (közlekedés, szállás) a fogadó országban
- a kérelmezőnek nincs érvényes egészségügyi/utazási biztosítása

A vízumkérelmezések elutasításának leggyakoribb okai

- *a kérelmező személyes megjelenésével/ magatartásával gyanús „erkölcsi karakter” benyomását kelti (?)*
- a kérelmezési időtartam túl rövid
- korábbi vízumkérelmezés/kérelmek el volt/voltak utasítva, és a személy nem tudja bizonyítani az indokok elévülését
- a kérelmező kapcsolata a fogadó ország megnevezett állampolgáraival gyanús

A vízumkérelmezések elutasításának leggyakoribb okai

- a kérelmező valamely fertőző betegség hordozója (pl. TBC, HIV/AIDS)
- a kérelmező korábbi vízumsértést követett el
- a kérelmező olyan útlevéllel rendelkezik, amelynek érvényessége hamarosan lejár
- a kérelmező elfogadható indoklás nélkül nem használta ki a számára korábban kiadott vízumot (pl. „sürgősségi családi esemény” érvénytelen magyarázat)
- a kérelmezőnek nincs utazási tapasztalata

Ammur *kontra* Franciaország esete (1992)

- *A menedékkérők, Szomáliából származó Amuur testvérek voltak (Mahad, Lahima, Abdelkader és Muhamed), kik 1992. március 2-én érkeznek meg Párizs Orly repülőterére a szíriai légitársaság Damaszkusból érkező járatán. Allították, hogy azért hagyták el származási országukat, mert a hatalmon lévő rezsim üldözte őket és veszélyben forgott életük. Apjuk a korábbi rezsimben katonatiszt volt. Szüleiket a CSU (Egyesült Szomáliai Kongresszus) katonái, Hawyia törzs tagjai meggyilkolták. Az ország fővárosát, Mogadisut elhagyták, hogy Kismayo-ban találjanak menedéket. Amikor a CSU fegyveres erői elérték Kismayót, a kérelmezők előbb Kenyába, majd Szíriába menekültek.*

Ammur *kontra* Franciaország esete (folyt.)

- *Az Orly reptérre érkezve, a kérelmezők jelentkeztek útlevélvizsgálatra a légi- és határőrségen, az illetékes helyi hatóságok (értsd, a „helyszíni” reptéri útlevél és vízumkezelők) azonban megtagadták a francia területre való belépésüket, mivel útlevelük nem volt szabályos (hamisítványok voltak). Az 1982. május 27-i rendelet 12. cikkében meghatározott eljárás szerint politikai menedékjogot kérvényeztek a belügyminiszternél. A kérelmezőket a reptér melletti Hotel Arcade helyiségeiben tartották elzárva a külvilágtól, 20 napig, szigorú rendőri felügyelet alatt, teljesen magukra hagyatva, március 29-éig. Miután a belügyminiszter megtagadta francia területre való belépésüket, Szíria felé toloncolták ki őket.*

Ammur *kontra* Franciaország esete (folyt.)

- *A Strassburgi Bíróság 1996. június 25-én meghozott ítéletének lényege, hogy a francia kormány, a kérelmezők fogva tartásával a Párizs Orly repülőtérének nemzetközi zónájában az Egyezmény 5. cikke 1. pontjába ütköző szabadságmegvonást valósított meg.*

4. A szociális munka helye és szerepe a bevándorlók emberjogi védelmében

---

A szociális munka missziója a modern társadalmakban

- „... Megszületése óta, már több mint száz éve, a szociális munka gyakorlata mindig az emberi szükségletek kielégítésére és az emberi lehetőségek minél teljesebb kiaknázására összpontosított. Az emberi jogok tisztelete és a társadalmi igazságosság elvei motiválják és legitimálják. A szakmai szolidáris a hátrányos helyzetűekkel és küzd a szegénység ellen, valamint azért, hogy felszabadítsa a sebezhető és elnyomott embereket, előmozdítva a társadalmi kirekesztés megszüntetését. A szociális munka értékeit az egyes országos, illetve a nemzetközi etikai kódexek tartalmazzák.” (Kozma, 2006: 45 old.)

A szociális munka szerepvállalása a nemzetközi migráció kontextusában

---

- „A bevándorlókkal és menekültekkel végzett [szociális] munkát olyan tényezők teszik egyedivé, mint a kulturális, vallási különbségek, a nyelvi korlátok vagy éppen a menekülés miatt elszenvedett pszichológiai trauma, és ezek a jellemzők nem külön-külön, hanem többnyire egyszerre jelentkeznek. A szociális szakembernek a védelmi, a menekültügyi, szociális rendszerek ismerete mellett tisztában kell lennie a szociális sajátosságokkal, mint például a megváltozott társadalmi helyzet, elszegényedés, családon belül felcserélődött szerepek, találkozás az előítéletekkel stb.” (EQUAL, 2002).

A szociális munkás feladatai a migránsok támogatásában és róluk való gondoskodásban

---

Forrás: M. Protocky-Tripodi (2002)

2009.10.13.

34

Szociális munka migránsokkal

2009.10.13.

Forrás: M. Protocky-Tripodi (2002)

35

Szociális munka migránsokkal

- *A szociális munkás a migránsok gondozásában:*
  - arra összpontosít, amit a kliens lát a 'való élet' problematikájának (fenomenológiai megközelítés);
  - készít egy átfogó környezettanulmányt, amely megállapítja a pénzügyi és szociális szükségleteket, és munkája során erre támaszkodik;
  - felkészíti a klienst a szolgáltatásokra azon keresztül, hogy szereppróbat és információt ajánl; a klienseknek segít a különböző űrlapok kitöltésében; információkat nyújt a környékbeli erőforrásokról, olyan eszközöket (grafikákat, lefordított anyagokat) használva, amelyeket a kliens megért;
  - a származási kultúrához igazodva, illedelmes (megtisztelő) néven szólítja klienseit, azon a formális rangon, amely a kliens számára személyesen elfogadott; ha kétségei vannak, akkor megkérdezi a klienst a kiejtésről, a kereszténnyel vagy vezetéknevvel kapcsolatos kulturális protokollról és egyéb udvariassági formákról;

Forrás: M. Protocky-Tripodi (2002)

Szociális munka migránsokkal (folyt.)

- készen áll önmaga megmutatására, önfeltáráásra (self-disclosure), hogy beszéljen önmagáról, családjáról, lakhelyéről, gondolkodásmódjáról, annak érdekében, hogy tájékozódni tudjon a kliensről, mint magánemberről is;
- készen áll arra, hogy a kliens családját is bevonja a munkába;
- elkíséri a klienst és a családtagokat a kliens találkozóira,
- támogatja a klienst és a családtagokat, ha bennszülött gyógyító vagy segítő szolgáltatásait kívánja igénybe venni;
- óvatosan jár el a generációk közötti konfliktus jeleivel és azok kezelésével kapcsolatban;

Szociális munka migránsokkal (folyt.)

- érzékeny az közvetett (pl. „beutalásos”, „átirányított”) módon felvett esetkezelésekben,
- előzetesen egyeztet a szolgáltatást ajánlókkal annak érdekében, hogy megerősítsék a család fogadását, mint a családvédelem alapelvét (egyedi esetkezelés helyett);

Szociális munka migránsokkal (folyt.)

- koordinálja a szolgáltatások előjegyzését é a találkozások színhelyét;
- felajánlja a személyes szállítás (anyagilag fedezett) lehetőségét, és felkészíti a klienst a tömegközlekedési eszközök használatára;
- biztosítja, hogy legyenek elérhető munkatársak a segítő intézmény hivatalos nyitvatartási ideje után is („pl. „fogadó órák”), esetenként é hétvégeken ott, ahol a közösség tagjai élnek; részt vesz a kulturális foglalkozásokon, melyeknek során a helyi közösség bevezeti a migráns személyeket és családokat a helyi kultúrába (helyi jellegű fesztiválok, ceremóniák);

Szociális munka migránsokkal (folyt.)

- ápolja a kapcsolatokat a közösség legmegbízhatóbb/leghitelesebb segítőivel és öreivel;
- közvetlen kapcsolatokat teremt és ápol a kulturális informátorokkal (helyi értelmiségiekkel), a „kapuőrzőkkel”, kik segíthetnek a közösség humán erőforrásainak mozgósításában;
- önképviseletre nevel és biztat;
- közösségi szolgáltatásokat kapcsol össze önkéntes segítségnyújtással;
- türelmes.

5. Megbeszélés (esettanulmány)

- „Jean és Rozi” története (helyszíni narráció)
- Megvitatásra ajánlott kérdések:
  - *Milyen esélyei vannak a történet főszereplőinek, hogy problémáik megoldódjanak?*
  - *A 2008. január 1-én bevezetett új menedékjogi törvény alapján a korábbi értelemben vett «befogadotti» jogállás több tekintetben is megváltozott. Egyes bevándorlók számára kedvezőbb, mások számára kedvezőtlenebb helyzet állt elő. Hogyan hatnak ki ezek a változások olyan bevándorlókra, kiknek helyzete hasonló Jean helyzetéhez? Van-e „optimális” megoldás?*

6. Irodalom

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata (Déclaration des droits de l'homme et du citoyen). Kiadta a francia Nemzetgyűlés 1789. augusztus 26-án (Mika Sándor fordítása). <http://mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm>

EQUAL Nemzeti Programiroda (2002). Tematikus hálózatok – Máshogy segíteni- A migráns fókuszú szociális munka módszertana a külföldi szakirodalom tükrében (elemző tanulmány). Budapest: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség – Humán Erőforrás Programok, www.equalhungary.hu , Országos Foglalkoztatási Közalapítvány EQUAL Nemzeti Programiroda www.nfu.hu

Kováts Á. (2005). A magyarországi bevándorlás-politika problémái. In: Erőss G., Tamás P., Tibori T. (szerk.). Kisebbség-többség. Budapest: Új Mandátum. 297-312.

UN Universal Declaration of Human Rights (1948)

http://www.unesco.hu/documents/emberi_jogok_egyetemes_nyilatkozata.pdf

Wetzel T. (2009). A bevándorlás kérdése Magyarországon. Doktori értekezés tézisei. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jo- és Allamtudományi Kar Doktori Iskola. http://www.jak.ppke.hu/tanszek/doktori/letolt/wt_tezis.pdf

Wikipedia, a szabad enciklopédiából (2009). Emberi jogok.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Emberi_jogok